

27.08.2025

Politikk for framtiden:

Fire forslag for mer langsiktige institusjoner

Martin Sunde Eriksen

Aksel Braanen Sterri

Eirik Mofoss

INNHALDSFORTEGNELSE

Sammendrag	3
Innledning	4
Årsaker til politisk kortsiktighet og langsiktighet	5
Litteraturgjennomgang av foreslåtte institusjoner	7
Institusjonelle reformer omtalt i dette notatet	8
Fire forslag til institusjonelle reformer	8
Anbefaling 1: Framtidsombud	8
Anbefaling 2: Framtidsutvalg i Stortinget	13
Anbefaling 3: Innovasjonsfond	16
Anbefaling 4: Karbonpriskomite	19
Vedlegg: Andre forslag til institusjonelle reformer	23
Kategori 1: Beslutningstagere med eksplisitt ansvar overfor framtidige generasjoner	23
Kategori 2: Endringer i valgsystemet	26
Kategori 3: Informasjonstiltak	28
Sluttnoter	30

Sammendrag

Hver nye generasjon lever med konsekvensene av tidligere generasjoners politiske valg. I dag nyter vi godt av etableringen av maktfordelingsprinsippet og handlingsregelen, utbyggingen av vannkraftverk og annen infrastruktur, globale vaksinasjonsprogrammer og innføringen av røykeloven. Tilsvarende vil framtidige generasjoner påvirkes av våre politiske valg i dag; på godt og vondt.

Demokratiet mangler likevel en systematisk måte å hensynta alle som kommer etter oss og det politiske systemet oppmuntrer i mange tilfeller til kortsiktig politikk.

Dette notatet forsøker å forklare hvordan og hvorfor det politiske systemet fører til kortsiktig politikk. Deretter presenterer vi fire anbefalinger til institusjonelle reformer for mer langsiktig politikk som tar større hensyn til våre framtidige interesser og interessene til dem som kommer etter oss.

1. Et **framtidssombud** som skal representere og fremme interessene til framtidige generasjoner.
2. Et **framtidsutvalg** i Stortinget.
3. Et **innovasjonsfond** som investerer med mål om økt framtidig velferd.
4. En **uavhengig karbonpriskomiteé** som styrer karbonprisen etter nasjonale målsettinger.

Innledning

Menneskeskapte klimaendringer er det tydeligste eksempelet på at valg vi gjør i dag påvirker framtidige generasjoner. Selv om det vil eksistere mange flere mennesker i framtiden enn det gjør i dag, er de hverken representert eller tilstrekkelig hensyntatt i demokratiet.

Brundtlandkommisjonen formulerte ubalansen mellom oss og våre etterkommere i klare ordelag. "Vi handler som vi gjør fordi vi kan slippe ustraffet fra det: Framtidige generasjoner har ikke stemmerett ved våre valg; de har ingen politisk eller økonomisk makt; de kan ikke gå i mot våre beslutninger."¹

I 2024 vedtok FN-landene "framtidspakten" og den første erklæringen om framtidige generasjoner noensinne. Erklæringen kom med konkrete skritt for å hensynta framtidige generasjoner, inkludert en spesialutsending for framtidige generasjoner.²

I dette notatet spør vi hva Norge gjør for å hensynta framtidige generasjoner og langsiktige interesser, og hva vi bør gjøre.

Mye norsk politikk har vist seg å være beundringsverdig langsiktig. Vannkraftverk som ble bygget for over hundre år siden er fortsatt i drift i dag. Toglinjene og veiene som binder landet sammen har blitt bygget og videreutviklet over en lang periode. Ordningen med forholdstallsvalg er over hundre år gammel, men fortsetter å gjøre det norske demokratiet levedyktig i møte med skiftende omstendigheter. Folketrygden, som ble utviklet for mer enn femti år siden, gir folk økonomisk trygghet ved sykdom, arbeidsledighet og alderdom. Samtidig fungerer den som en stabiliserende kraft i økonomiske nedgangstider. Pensjonsreformen gjorde pensjonsforpliktelsene mer tålelige å bære for framtidige generasjoner. Dagens forsvarsinvesteringer vil komme framtidige generasjoner til gode i form av økt sikkerhet. Norsk Tipping og Vinmonopolet beskytter folk mot kortsiktige fristelser og ivaretar langsiktig folkehelse. Og alle nye legemidler, teknologier og andre oppfinnelser verdenssamfunnet har kommet opp med, gir framtidige generasjoner et bedre utgangspunkt enn generasjonene som fant dem opp.

Vi tenker likevel for kortsiktig. Vi bruker for få ressurser på å beskytte oss mot de mest alvorlige truslene vi står overfor, som pandemier, antibiotikaresistens, atomkrig, klimaendringer og kunstig intelligens.³ I februar 2019 advarte Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap om at en alvorlig pandemi hadde om lag seks prosent sannsynlighet for å inntreffe i en gitt stortingsperiode.⁴ Likevel viste covid-19 pandemien at norske myndigheter ikke var forberedt.⁵

Sjansen for en alvorlig pandemi er ikke redusert. Covid-19 pandemien med rundt 25 millioner døde på global basis var langt fra den verste pandemien vi kunne fått. *The Lancet*-studien "Global Health 2050" anslår 23 prosent sannsynlighet for en pandemi med høyere dødelighet enn covid-19 de neste ti årene.⁶ Og vi er fortsatt ikke forberedt.

Vi gjør heller ikke nok for å forebygge antibiotikaresistens. Allerede dør mer enn dobbelt så mange nordmenn av resistente bakterier som i trafikken – flere hundre mennesker hvert år.⁷ På verdensbasis dør over en million mennesker hvert år, flere enn av både malaria og HIV/AIDS. Likevel henger Norge bakpå når det kommer til å investere i utvikling av nye antibiotika, og incentivere legemiddelindustrien til å gjøre det.⁸

Vi er også på etterskudd med å håndtere klimaproblemet. Vi bruker omtrent 14 milliarder kroner i året på internasjonal klimafinansiering, en av de mest effektive måtene å kutte globale utslipp på.⁹ Det tilsvarer en drøy uke, eller 2 prosent, av statens overskudd fra petroleumsvirksomheten i 2024.¹⁰

Kortsiktig politikk straffer seg – for nåværende så vel som framtidige generasjoner.

Nødløsninger og krisehåndtering er kostbart, vanskelig og risikabelt. Dessuten er det ofte bedre å forebygge eller forhindre problemer enn å håndtere dem når de oppstår, enten det er pandemier, eldrebølgen eller global oppvarming.

I dette notatet vil vi gå nærmere inn på årsakene til at politikken er kortsiktig og presentere flere reformforslag til hvordan politikken kan bli mer langsiktig. Slik vil framtidige generasjoners interesser bli bedre ivaretatt.

Årsaker til politisk kortsiktighet og langsiktighet

Politisk kortsiktighet kan ha en rekke forklaringer.¹¹ Det kan skyldes trekk ved vår psykologi, mest åpenbart vår tendens til å foretrekke goder som er her og nå framfor de som inntreffer senere. Det kan også skyldes mangel på informasjon om hvilke utfordringer vi vil ha i framtiden og hva vi kan gjøre for å løse dem. Usikkerhet om hvordan politiske tiltak virker kan gjøre det rasjonelt å bry oss mindre om de usikre langsiktige virkningene enn de sikrere kortsiktige virkningene. Den tredje og viktigste forklaringen handler om institusjonelle forhold.

Når tema er framtidige generasjoner, er det institusjonelle problemet åpenbart. Framtidige generasjoner er ikke representert i det politiske systemet. Med mindre dagens velgere og representanter er tilstrekkelig moralsk motivert og har kunnskap nok til å hensynte framtidige generasjoner, bør vi forvente at de vil komme dårlig ut av vårt politiske system.

Kortsiktig politikk skyldes imidlertid andre ting enn bare intergenerasjonelle interessekonflikter. Manglende investeringer i pandemiberedskap er kortsiktig, selv om vi bare skulle bry oss om nåværende velgere. Hva forklarer dette?

En mulig forklaring på kortsiktig politikk er korte valgcykluser.¹² Korte valgcykluser gjør at en hel rekke investeringer som ville vært fornuftig over en lengre tidsperiode, framstår lite attraktive for en regjering og politikere som bare kan forvente å sitte i fire eller åtte år. Dette kan forklare hvorfor det er for få investeringer i pandemiberedskap, klimatiltak og forskning og utvikling.

Korte valgperioder forklarer også hvordan kryptende problemer kan få fotfeste, det vil si problemer som utvikler seg gradvis og mangler et klart kriseøyeblikk. Selv om dagens regjering burde ta betydelige grep for å imøtekomme eldrebølgen som er på vei, er det fristende å heller la den neste regjeringen ta regningen.¹³

En årsak til at hyppige valg gir mer kortsiktig politikk, er at velgere i større grad responderer på politikk som får umiddelbare konsekvenser i deres hverdag. Langsiktige investeringer i klimatiltak vil dermed nedprioriteres med mindre det for eksempel skaper arbeidsplasser eller gjør private goder, som elbiler, billigere. Valgkamp og mediedekning forsterker problemet.¹⁴

Stiavhengighet er en annen kilde til kortsiktighet fordi det er kostbart å fravike en kurs som allerede er staket ut. Norge har verdens mest sjenerøse sykelønnsordning.¹⁵ Den koster mye og kan føre folk inn på et spor mot varig utenforskap. Likevel er det vanskelig å kutte i sykelønnen uten å gjøre seg upopulær.

Elbilpolitikken er et annet eksempel på en politikk som nå koster mer enn den smaker. Den var svært effektiv for å transformere folks vaner og en industri, men utgjør i dag 40-50 milliarder kroner i året for en ytterst marginal effekt på folks bilvalg og dermed utslipp.¹⁶ Likevel føler politikerne seg låst til å fortsette en elbilpolitikk som gir store overføringer til middelklassen og som gir politikerne et grønt alibi.

Institusjonelle endringer kan skape mer langsiktig politikk.¹⁷ Utredningsinstruksen, for å ta ett eksempel, motvirker vår tendens til å ignorere uintenderte virkninger av våre handlinger. Ved å kreve at forvaltningen vurderer både positive og negative konsekvenser av politikken de iverksetter og undersøker alternative tiltak, genererer utredningsinstruksen også viktig informasjon.

Når styringsrenten settes av Norges Bank, heller enn politikere, gir det forutsigbarhet for virksomheter og forbrukere til å fatte beslutninger med lengre tidshorisont. Og når politikerne vet at Norges Bank vil sette opp renten hvis de bruker for mye penger, vil de besinne seg fordi de også vet at økte renter er dårlig nytt for den som ønsker å gjenvelges. Det viser at klokt designede institusjoner kan gi beslutningstakere insentiver til å handle langsiktig.

Handlingsregelen skal sikre at oljepengene ikke undergraver den langsiktige konkurranseevnen i norsk økonomi. Men gitt korte valgcykluser, så skulle en forvente at politikere ville bryte handlingsregelen for å vinne neste valg. En forklaring på handlingsregelens makt er dens normgivende funksjon. Denne forsterkes av at det å bruke mer penger enn handlingsregelen regnes som å ta fra framtidige generasjoner. Det gjør det vanskeligere for politikere å bruke mer oljepenger enn handlingsregelen tilsier.

Politiske partier kan motvirke de kortsiktige tendensene i det norske valgsystemet.

Partier er kollektive aktører med lengre tidshorisont og større egeninteresse enn individuelle politikere og regjeringer. Avgjørelser som kan lønne seg på kort sikt kan undergrave tilliten til partiet på lang sikt. Derfor er stabile politiske partier, som styres av partidemokratiet selv, en viktig forklaring på hvorfor politikken er såpass langsiktig som den tross alt er.

Fleksible mekanismer kan også skape mer langsiktig politikk. Institusjoner som automatisk tilpasser seg skiftende forhold vil gi beslutninger som står seg over tid. Levealdersjusteringen i pensjonssystemet gjør pensjonsforpliktelsene mer bærekraftig i møte med økende levealder. Folketrygden, som gir folk uten arbeid rett på inntektserstatning, motvirker fall i privat kjøpekraft og er derfor en viktig buffer mot selvforsterkende negative spiraler i økonomiske nedgangstider.

Nye demokratiske initiativer kan også bidra til mer langsiktighet. Det ser ut til at folk ofte tar et langsiktig perspektiv når de deltar i folkepaneler.¹⁸ En mulig forklaring på det er at folk tør å tenke langsiktig og til det felles beste når de ser at andre gjør det samme. Det er lettere å få til i et panel med noen få andre mennesker. I valgboden er det vanskeligere å være sikker på at andre tenker på helheten. Mye økonomisk og statsvitenskapelig forskning viser at folk handler

for å unngå å bli utnyttet.¹⁹ En kan derfor tenke at folk vil sikre seg ved å stemme på seg selv og sine hvis de mistenker at andre gjør det samme. Menneskene er de samme i begge tilfellene, men institusjonene får fram ulike ting i oss.

Litteraturgjennomgang av foreslåtte institusjoner

I litteraturen om institusjonelle reformer som fremmer mer langsiktig politikk er det spesielt tre typer tiltak som fremmes.

Den første forsøker å løse problemet med at framtidige generasjoner ikke er representert. Av den grunn foreslås tiltak som utvider demokratiet til å inkludere representanter for framtidige generasjoner, for eksempel gjennom framtidsombud eller et eget framtidskammer i parlamentet.

Den andre typen tiltak forsøker å gi mer makt til velgere med lengre tidshorisont og som har mer på spill. Eksempler er å senke aldersgrensen for å stemme ved valg, innføre aldersvektet stemmegivning der unges stemmer teller mer, eller la velgere med barn stemme på vegne av dem.

Den tredje typen tiltak gir rettigheter til framtidige generasjoner og lar domstolene håndheve rettighetene. Ettersom beslutningstagere og velgere anses for å være for kortsiktige, forsøker forslagene å flytte politisk makt fra Stortinget og regjeringen til domstolene. For eksempel kan grunnlovens paragraf 112, den såkalte miljøparagrafen, utvides til å beskrive framtidige generasjoners rettigheter mer eksplisitt og dermed forplikte politikerne til å handle mer langsiktig i overensstemmelse med loven.²⁰

I dette notatet vurderer vi til sammen 17 reformforslag med formål å gjøre politikken mer langsiktig. Flere av forslagene kan gjennomføres med alternative utforminger som i praksis gjør alternativene enda flere.

Vi har vurdert tiltakene etter flere kriterier. De viktigste er:

- Reell uavhengighet fra krefter som drar i kortsiktig retning.
- Reell makt i form av faktisk innvirkning på nåværende beslutningsprosesser.
- Legitimitet hos folk og styresmakter.
- Effektivitet.
- Fravær av uintenderte negative virkninger.

Notatet anbefaler fire reformforslag, som vi beskriver i detalj. Notatets vedlegg inkluderer en kortfattet omtale av 13 andre reformforslag hentet fra litteraturen. Disse vurderer vi imidlertid som lite hensiktsmessige – enten fordi de virker lite gjennomførbare, ikke motvirker kortsiktighet i tilstrekkelig grad eller medfører andre negative, utilsiktede konsekvenser for politikken og samfunnet for øvrig.

I boksen nedenfor kan du se en liste over samtlige omtalte forslag:

Institusjonelle reformer omtalt i dette notatet

Anbefalt (se neste kapittel):

1. Framtidsombud
2. Framtidsutvalg i Stortinget
3. Innovasjonsfond
4. Karbonpriskomiteé

Ikke prioritert (se vedlegget for nærmere omtale):

Kategori 1: Beslutningstagere med eksplisitt ansvar overfor framtidige generasjoner

5. Konkretisere politisk ledelses plikter og ansvar
6. Menneskerettighetslovgivning
7. Grunnlovsfeste rettigheter for framtidige generasjoner
8. Lovgivende kammer for framtidige generasjoner
9. Departement for framtidige generasjoner
10. Folkepaneler
11. Prestasjonsbasert lønn og pensjon

Kategori 2: Endringer i valgsystemet

12. Lengre valgperioder
13. Proxy-stemming
14. Aldersvektet stemmegivning
15. Andre aldersbestemte mekanismer

Kategori 3: Informasjonstiltak

16. Strengere arkiveringskrav for politiske beslutninger
17. Diskusjonsdag for langsiktighet

Fire forslag til institusjonelle reformer

Anbefaling 1: Framtidsombud

Sammendrag

- Framtidige generasjoner er ikke representert i det politiske systemet, men politikken berører deres interesser.
- Et framtidsombud kan fylle en lignende funksjon som Barneombudet. Framfor å ivareta interessene til barna, vil ombudet ivareta interessene til framtidige generasjoner – som i enda større grad enn barn mangler representasjon.
- Forslaget er billig (10-15 mill. kroner per år, 5-9 årsverk) og kan ha stor betydning for å styrke langsiktigheten i de politiske beslutningene.

Ombudsinstitusjoner fremmer og representerer bestemte hensyn og interesser. Ordningen har sterk presedens i Barneombudet og er godt etablert som en del av forvaltningen. Som det første i verden av sitt slag ble Barneombudet etablert i Norge i 1981. Senere har mange titalls land etablert lignende ordninger.²¹ Barneombudet overvåker lovgivningen og sikrer at barns rettigheter blir ivaretatt.

Institusjonen er uavhengig og har dyptgående faglig kompetanse, men ingen formell beslutningsmyndighet. I stedet søker ombudet politisk innflytelse gjennom aktiv deltakelse i høringer og utvalg, offentlig kritikk av politiske forslag og eksisterende praksis, formidling av informasjon og rådgivning. Barneombudets suksess og særlige tilstedeværelse i det offentlige ordskeftet antyder at det samme kan være mulig for et framtidsombud.²²

I Norge tok flere sivilsamfunnsorganisasjoner, inkludert Langsikt, i 2024 initiativ til et nasjonalt folkepanel kalt Framtidspanelet. I 2025 lanserte det sine anbefalinger til hvordan Norge bør bruke sin rikdom til det beste for verden, oss selv og kommende generasjoner. Et av forslagene er opprettelsen av “et uavhengig framtidsombud som fremmer langsiktige mål og sikrer at framtidige generasjoner har en stemme i beslutningsprosesser.”²³

Framtidspanelet var spesielt inspirert av Wales, som i 2015 vedtok “Well-being of Future Generations Act” (WFGA) for å sikre at framtidige generasjoner får minst like god livskvalitet som den nåværende.²⁴ Loven etablerte et Framtidsombud (Commissioner) og syv overordnede velferds mål. Departementer og andre offentlige organer er pliktig til å sette og oppfylle sine egne mål som sammen skal bidra til å oppfylle velferds målene.

Wales er ikke alene. EU har nylig oppnevnt en kommissær for framtidige generasjoner som skal sørge for at dagens beslutninger fattes med hensyn til våre etterkommere. Snart utnevner også FN sin første spesialutsending for framtidige generasjoner.²⁵

Et framtidsombud bør jobbe for at offentlige organer skal ta større hensyn til de langsiktige konsekvensene av deres handlinger. Ombudet bør ha krav på innsyn og informasjon, rapportere generelle tilstandsnotater og vurdere enkelte organers innsats mot overordnede målsettinger.

Som i Wales må slike målsettinger defineres for at framtidsombudet skal kunne bruke sin rådgivende myndighet effektivt: kritisere og anbefale mål og tiltak.

Uavhengighet

Et ombuds evne til å kritisere og veilede politiske myndigheter forutsetter at institusjonen er fri fra politisk (og annet) press og ikke er avhengig av makthavernes kontinuerlige velvilje for å fungere. Et ombud trenger et robust juridisk fundament som gir tilstrekkelig uavhengighet. Framtidsombudets mandat bør bestemmes i lovs form og ellers bør ombudet ha betydelig frihet til å bestemme egne ansvarsområder og virkemåter.²⁶

Lov og instruks for Barneombudet definerer tydelig og kortfattet at ombudets formål er å fremme barns interesser i samfunnet, mens rollen er å arbeide for at barns rettigheter, behov og interesser blir ivaretatt på alle samfunnsområder. Ombudet virker uavhengig og autonomt, uten politiske føringer.²⁷

Framtidsombudets lovgivning bør på tilsvarende måte ha et klart formål og bredt mandat: fremme framtidige generasjoners interesser i samfunnet på den måten ombudet selv finner hensiktsmessig. Et mandat uten politiske føringer er viktig av flere grunner. Det relevante saksområdet er tilsynelatende bredt: klima og miljø, teknologi, infrastruktur, beredskap, økonomi, helse, forskning og utdanning med mer. Saksområdet vil også naturlig utvikles over tid. Det er derfor lite hensiktsmessig å forhåndsdefinere områdene i mandatet.

Slik Barneombudets vide mandat og instruks er avgjørende for deres selvstendige myndighet til å granske, rette kritikk og gi veiledning, er det samme avgjørende for et framtidsombud. Lovverket må også definere forutsigbare og tilstrekkelige finansielle rammer. Vi anslår at et framtidsombud kan fungere godt med et budsjett på 10-15 millioner kroner per år.²⁸

Handlekraft

Et effektivt framtidsombud må ha innvirkning på nåværende beslutningsprosesser. Det kan derfor være fristende å gi ombudet formell beslutningsmyndighet. Men mer makt er ikke ensbetydende med større påvirkningskraft, ettersom en mektig institusjon bare kan utøve makt så lenge den består. Israel hadde fra 2001-2006 en mektig Framtidskommisjon med uformell vetorett mot lovforslag. Dette antydtes som en viktig årsak til at kommisjonen kun fikk én periode før den ble lagt ned.²⁹

Framtidsombudet bør i stedet bruke sin rådgivende myndighet og myke makt. Ved hjelp av dyptgående kompetanse og uavhengighet må ombudet lykkes med å avdekke problemer, foreslå løsninger og klargjøre effektive virkemidler for gjennomslag. Sentralt er tilgang til informasjon, kjennskap til politiske prosesser og metodiske tilnærminger for påvirkning. Publisitet, koalisjonsbygging, kampanjer og offentlig kritikk er alle viktige mekanismer. Barneombudet er bestep praksis og bør brukes som viktig inspirasjon.

Et framtidsombud bør imidlertid være mer enn en vaktbikkje i etterkant av beslutninger. For å lykkes, bør institusjonen også være en systematisk og proaktiv pådriver for å utvikle et felles politisk rammeverk som vektlegger langsiktig livskvalitet. Et framtidsombud bør forsøke å påvirke langtidspaner og store nasjonale investeringer, initiere folkelige medvirkningsprosesser som folkepaneler og påse at lovarbeid hensyntar dem som kommer etter oss.

Slik Barneombudet ikke er motstander av interessene til ikke-barn, skal heller ikke framtidsombudet være motstander av nåtidige interesser. Snarere bør det opptre kunnskapsgenererende om intergenerasjonelle problemstillinger, være åpen om eventuelle motsetninger, men samtidig understreke sammenfallende interesser. For eksempel tjener pandemiberedskap og vern av klima og natur både våre egne framtidige interesser og framtidige generasjoners.

Framtidsombudet i Wales har et sentralt virkemiddel, nemlig at det i utgangspunktet foreligger en plikt til å følge ombudets anbefalinger.³⁰ Dersom det ikke gjøres, må det offentlige organet begrunne det og framlegge eventuelle alternative tiltak. På samme måte som det er politisk kostbart å motta krass kritikk fra Barneombudet, er mekanismen lignende for Framtidsombudet i Wales, om enn noe sterkere. Slike ekstraordinære myndigheter kan vurderes for framtidsombudet i Norge også, til tross for at det bryter med norsk praksis.

Ti år med Framtidsombudet i Wales og deres lov om framtidige generasjoner, tyder på at institusjonen har virket.³¹ Ifølge den walisiske riksrevisjonen har loven fått økt betydning: den endrer den offentlige samtalen og påvirker både langsiktig planlegging og daglige beslutninger.³² Konkrete endringer som kan tilskrives Framtidsombudet er at forvaltningen skal evaluere framgang med utgangspunkt i velferd ('well-being'), snarere enn BNP. Ombudet har hatt reell påvirkningskraft på store infrastrukturprosjekter og klimatiltak, i tillegg til skolepensum som i dag inkluderer mer etikk, bærekraft og langsiktig tilpasning. Det er ikke gitt at et norsk framtidsombud ville prioritert likedan, men det viser at et ombud kan ha reell påvirkningskraft.

Legitimitet

Ombudsordninger er demokratisk legitime. Et framtidsombud utvider den demokratiske dekningen, ettersom framtidige generasjoner ikke er representert i dagens demokrati, uten å innskrenke den nåværende generasjonens demokratiske rettigheter. Et rådgivende ombud, som ikke fordrer maktoverføring fra folkevalgte politikere, vil også ha mer legitimitet enn et ombud med formell beslutningsmyndighet.³³

Framtidspanelet anbefaling underbygger også argumentene for et framtidsombud. At forslaget kommer fra et representativt utvalg av befolkningen indikerer at ideen om et framtidsombud har støtte i den øvrige befolkningen.

Rolleavklaringer og fallgruver

Trenger vi et framtidsombud når vi har Barneombudet? Barn vil leve lenge og det fødes nye barn hvert år. Deres interesser er i stor grad langsiktige og det kan tenkes at Barneombudet allerede ivaretar interessene til framtidige generasjoner, eller at det enkelt kan gjøre det.

Imidlertid er det gode grunner til at et framtidsombud og barneombud vil komplementere hverandre. Barneombudet forsvaret barns interesser og rettigheter i egenskap av å være barn, altså de som til enhver tid er under myndighetsalderen.³⁴ I sitt innspill til helseberedskapsmeldingen, for å ta ett eksempel, er Barneombudet opptatt av hensynet til barn som barn, ikke hvordan barna i dag vil ha nytte av bedre helseberedskap når de vokser opp.³⁵

Et framtidsombud vil ivareta alle framtidige generasjoners interesser gjennom et helt livsløp. En rekke saksområder faller utenfor Barneombudets rolle, men hører hjemme hos et framtidsombud: generelle bemerkninger om beredskap, pensjonsordninger som påfører framtidige generasjoner en uforholdsmessig byrde eller diskonteringsrater som i overkant nedvurderer langsiktige prosjekter.

Det kan også tenkes tilfeller der dagens barn og framtidige generasjoner har motstridende interesser. Barneombudets ansvar er å være en forsvarer av barns interesser her og nå, mens et framtidsombud kan påpeke at de samme ressursene kan gi større samlet velferd dersom de rettes mot langsiktige utfordringer. For eksempel kan det beste for barna nå være å bruke mer penger på fritidsordning, mens det beste for barna i et livsperspektiv kan være investeringer i ny helseteknologi som vil komme dem til gode i alderdommen. I slike situasjoner vil to uavhengige ombud være viktig for en balansert avveining. Dessuten fungerer institusjoner som regel bedre hvis de har ett klart mål. En nærliggende forklaring på Barneombudets suksess er den eksklusive målsettingen overfor barna. Målkonflikter innad i organisasjonen kan skape uklarhet og undergrave gjennomslag.

En annen institusjon som kan sies å spille mye av rollen et framtidsombud vil spille er Riksrevisjonen. Riksrevisjonen holder politikerne i ørene og kan vurdere om de handler i tråd med interessene til framtidige generasjoner. Men ser vi til Wales, er det nettopp kombinasjonen av Riksrevisjonen og Framtidsombudet som er en av styrkene i det walisiske systemet.

En lignende arbeidsdeling passer i det norske systemet. Framtidsombudet besitter saksområdets faglige kompetanse og vurderer om målsettinger og metoder er effektive bidrag mot de langsiktige velferdsmålene. Riksrevisjonen besitter juridisk kompetanse og vurderer det prosedurale, nemlig hvorvidt lovpålagte prosesser og prinsipper følges.³⁶

En fallgrube for et framtidsombud er at den blir for rettighetsorientert. Det er ikke åpenbart at rettighetssporet er det mest konstruktive når det kommer til framtidige generasjoners interesser. Like naturlig er det for eksempel å utforske hvilke diskonteringsrater som er rimelige i samfunnsøkonomiske analyser.³⁷ Dagens diskonteringsrate kan nemlig være en årsak til politisk kortsiktighet gjennom å disfavorisere prosjekter med langsiktig tidshorisont. Nivået på diskonteringsraten påvirker hvorvidt investeringer i dag med framtidige gevinster er lønnsomme, for eksempel for investeringer i infrastruktur, forebyggende helse, klimatiltak og grønn energi.³⁸

Diskonteringsraten er eksempel på et spørsmål som ikke kan løses av jurister alene, men likevel et spørsmål et framtidsombud bør utforske. Derfor bør institusjonen også besitte samfunnsvitenskapelig og humanistisk kompetanse, like mye som den juridiske.

Oppsummering

Et framtidsombud vil være maktbalanserende mot overdreven kortsiktig politikk. At ombudsinstitusjoner er en etablert institusjon i Norge gjør et framtidsombud både budsjettmessig beskjedent og enkelt å implementere. Den nødvendige lovgivningen bør følge norsk rettspraksis og, hvis opprettet, har det nye framtidsombudet mengder av erfaring å trekke på utenfor egen virksomhet. Forslaget er i tillegg forankret i en større internasjonal bevegelse av institusjoner som ivaretar framtidige generasjoner, drevet frem av både EU og FN.

Et kompetent, kunnskapsgenererende og informerende framtidsombud bør søke gjennomslag i enkeltsaker, men også være en motvekt til den kortsiktige dominansen i politikk generelt. Ombudet bør søke sammenfallende interesser mellom våre framtidige interesser og framtidige generasjoners interesser.

Anbefaling 2: Framtidsutvalg i Stortinget

Sammendrag

- Det er fare for at Stortingets arbeid blir for kortsiktig.
- Finland opprettet i 1993 en framtidskomité i riksdagen, bestående av 17 parlamentarikere, som i tillegg sitter i en annen fagkomité. Vi foreslår en lignende modell for det norske Stortinget, men organisert som et utvalg i stedet for en fagkomité.
- Forslaget innebærer at noen representanter sitter både i en fagkomité og i framtidsutvalget, likt oppsettet for Europautvalget i Stortinget i dag.
- Et framtidsutvalg vil informere parlamentarikere og gjøre dem i stand til å fatte mer langsiktige beslutninger for nåværende og framtidige generasjoner.

I 1993 opprettet Finland en framtidskomité bestående av 17 parlamentarikere for å bedre dialogen med regjeringen om framtidige utfordringer og muligheter. Komiteen kaller seg en tenketank for framtiden og fungerer i stor grad utenfor parlamentets ordinære virksomhet. Hverken lovforslag eller budsjetter er sentrale arbeidsoppgaver.³⁹

Framtidskomiteen har to konkrete hovedoppgaver: behandle regjeringens framtidsredegjørelse og overse implementeringen av FNs 17 bærekraftsmål. Framtidsredegjørelsen, tematisk bredere enn den norske perspektivmeldingen, er et omfattende dokument hver regjering må publisere i løpet av sin regjeringsperiode. Redegjørelsen omtaler utviklingsbaner, samfunnsutfordringer og løsninger, samt konkrete temaer som framtidige generasjoners rettigheter.⁴⁰

Framtidskomiteens dagsorden påvirkes av framtidsredegjørelsen, men er i stor grad utviklet av komiteen selv som et resultat av måneder med grundig diskusjon. Ekspertutredninger, seminarer og høringer med interessenter informerer komiteens dagsorden. Det gjør prosessen iboende proaktiv og en motvekt til annen politikk, som ofte er reaktiv.

Organisering

At vi anbefaler et framtidsutvalg, og ikke en framtidskomité, er et resultat av det norske komitésystemet der stortingsrepresentanter i all hovedsak sitter i én fagkomité.⁴¹ Det norske Stortinget har 12 fagkomiteer i tillegg til andre komiteer som valgkomiteen, den utvidete utenriks- og forsvarskomiteen og Europautvalget. Endringer i komitéstrukturen forekommer svært sjelden.

Opprettelsen av en ny fagkomité fordrer store endringer i Stortingets forretningsorden og virkemåte. Dessuten er fagkomiteene tematisk organisert etter politikkområder: utdanning og barnehager tilhører utdannings- og forskningskomiteen, mens regnskap og revisjon tilhører

finanskomiteen. En framtidskomité hverken kan eller bør avgrenses på tilsvarende vis, og kan derfor heller ikke virke som en ordinær fagkomité.

Derfor foreslår vi at et representativt utvalg stortingsrepresentanter sitter i framtidsutvalget i tillegg til sine respektive fagkomiteer. Det sikrer at framtidsutvalget selv har bred faglig og partipolitisk forankring gjennom representanter fra ulike fagkomiteer og partier. Det muliggjør også kunnskapssmitte fra framtidsutvalget til de ordinære fagkomiteene. I det norske Stortinget er et framtidsutvalg mer hensiktsmessig enn en framtidskomité.

Europautvalgets praksis muliggjør denne modellen, bestående av medlemmer fra utenriks- og forsvarskomiteen og EFTA/EØS-delegasjonen.⁴² Medlemmer fra fagkomiteene blir også kalt inn dersom aktuelle saker berører deres saksområde. De følger saken, kan stille skriftlige spørsmål og avgi uttalelser til Europautvalget.

Uavhengighet

Den finske framtidskomiteen viser at en uavhengig dagsorden er oppnåelig, tross at også politikerne i denne komiteen er på gjenvalg hvert fjerde år og derfor har insentiver til å tenke kortsiktig. Egen dagsordensetting er anerkjent som en nødvendig funksjon for komiteen, og oppfattes som et verdifullt korrektiv til ordinær politikk.⁴³ Slik unngår komiteen å bli dominert av valgsyklusene og kan utføre sin funksjon: påvirke politikken i mer langsiktig retning.

Sammenlignet med andre komiteer legger framtidskomiteen også betraktelig mer vekt på innspill fra eksperter fremfor andre interessegrupper.⁴⁴ Eksempelvis har komiteen et nært samarbeid med Finland Futures Research Centre (Universitetet i Turku) og har en permanent vitenskapelig rådgiver som informerer og koordinerer prosjekter.⁴⁵

Ettersom komiteens produkt ikke er lovgivning, men råd presentert i omfattende rapporter, er komiteen fri fra streng partipolitikk. Rapportene dekker et bredt spekter av temaer og er av høy faglig kvalitet.⁴⁶ Virkemåten vektlegger nøye drøfting og dialog og ligner mer et akademisk seminar enn en parlamentskomité.⁴⁷

Handlekraft

Framtidsutvalget bør være et rådgivende organ for regjeringen og Stortingets fagkomiteer i saker utvalget anser for å være særlig betydningsfulle. Fordi utvalget er motivert av behovet for langsiktighet på tvers av politikkområder, er det lite naturlig at det etterligner fagkomiteene og behandler lov- og budsjettforslag. I stedet bør framtidsutvalget etterligne Europautvalget, som gir råd til regjeringen i EU/EØS-saker. Selv uten formell makt har et framtidsutvalg flere mekanismer for å påvirke norsk politikk.

Erfaringene fra den finske framtidskomiteen synliggjør hvilken påvirkningskraft et norsk framtidsutvalg kan ha.⁴⁸ Framtidskomiteens indirekte påvirkningskraft ligger dels i at medlemmene også sitter i andre komiteer, dels i utformingen av partipolitikk og dels i at tidligere medlemmer kan bringe perspektivene videre inn i framtidig regjeringsarbeid. Tilsvarende mekanismer er å forvente dersom norske stortingsrepresentanter sitter i et framtidsutvalg i tillegg til sine fagkomiteer.

Slik kan opparbeidet kunnskap fra et framtidsutvalg smitte over til andre komiteer og saksområder. Kunnskap om langsiktige konsekvenser av klimaendringer, genteknologi og kunstig intelligens er naturligvis også anvendelig i andre komiteer. Den samme smitteeffekten gjelder utvikling av ny partipolitikk, hvor politikere som sitter eller har sittet i framtidsutvalget kan bringe langsiktige perspektiver tilbake til sitt parti.

Å være medlem av den finske framtidskomiteen omtales nemlig som en læringsprosess, og et norsk framtidsutvalg bør sikte på det samme.⁴⁹ Omfattende kontakt med eksperter, seminarer og generell diskusjon informerer og påvirker parlamentsmedlemmene til å vurdere langsiktige muligheter og utfordringer. Tempoet er lavere enn i andre komiteer, nøye overveielse er nødvendig og komiteens arbeid er nesten utelukkende av proaktiv karakter.

Det kan også ha betydning for framtidig regjeringsarbeid. Jyrki Katainen, tidligere finans-, vise- og statsminister for det liberalkonservative Samlingspartiet og nåværende EU-kommissær, satt to perioder i framtidskomiteen og har uttalt at dette “significantly affected my political priorities in my subsequent tasks.”⁵⁰

Den finske framtidskomiteen har lite formell makt, behandler ikke i hovedsak lov- eller budsjettforslag, men behandler parlamentets respons til framtidsredegjørelsen med bindende resolusjoner – riktignok i generelle ordelag.⁵¹ Norge har ingen helhetlig melding som understreker langsiktige utfordringer og muligheter på tvers av generasjoner og sektorer.⁵² Langsikt har tidligere foreslått en hundreårsmelding for langsiktige trusler.⁵³ Kanskje er løsningen at også Norge etablerer en framtidsredegjørelse eller framtidsmelding.

En framtidsmelding bør utvikle scenarioer over hvilke langsiktige trusler som er sannsynlige, hvilke og hvor store konsekvenser de medfører, samt hvilke forebyggende tiltak som gir mest for pengene. En slik rangering av potensielle alvorlige hendelser gir politikerne det nødvendige kunnskapsgrunnlaget for å handle i tråd med framtidige interesser; våre egne samt framtidige generasjoners.

Behandlingen av en slik framtidsmelding er en naturlig hovedoppgave for et framtidsutvalg. I Finland er regjeringen, med hjelp fra forvaltningen, ansvarlig for å produsere redegjørelsen, mens framtidskomiteen behandler og forbereder parlamentets respons. Slik kobles også forvaltningen på et langsiktig arbeid, som dessuten har kompetansegrunnlaget for å forfatte slike dokumenter. Også ekstern eksperthjelp bør benyttes i et slikt arbeid.

Legitimitet

En parlamentskomité bestående av valgte stortingspolitikere som gjenspeiler parlamentets sammensetning er legitim. Framtidskomiteen i Finland skiller seg fra andre komiteer ved å prioritere offentlig engasjement gjennom arrangementer, seminarer, sosiale medier og andre interaksjoner med borgere, interesseorganisasjoner og øvrige interessenter.⁵⁴ Rapporter produseres gjerne med innspill fra borgere i kombinasjon med ekspertutredninger. Dette bygger legitimitet.

Oppsummering

Et framtidsutvalg er en attraktiv mekanisme fordi det gir direkte tilgang til den politiske beslutningsarenaen. Ved å eksplisitt jobbe med et langsiktig perspektiv kan et framtidsutvalg

unngå å bli dominert av valgcyklusene, og heller arbeide proaktivt med langsiktig politikkutvikling.

Brede politiske forlik er en styrke i det norske demokratiet. Et framtidsutvalg med konsensusbaserte råd og rapporter vil tilrettelegge for enighet om langsiktige investeringer til gode for oss og framtidige generasjoner, som ellers er vanskelige å oppnå i budsjettprosesser.

Et framtidsutvalg gir også Stortinget større makt til å sette og påvirke dagsordenen og utvikle politikk. Tematisk ligger arbeidet i stor grad utenfor hva som er naturlig for forvaltningen å ta tak i. Derfor kan et framtidsutvalg få en egen mulighet til å legge grunnlaget for politikkutformingen.

Anbefaling 3: Innovasjonsfond

Sammendrag

- Oljefondet og handlingsregelen ivaretar finansiell rettferdighet mellom generasjoner. Samtidig er det rimelig å anta at penger ikke er det eneste framtidige generasjoner ønsker seg og antagelig ikke engang det viktigste.
- En rekke investeringer med stor samfunnsnytte, særlig i kollektive goder, realiseres ikke grunnet markedssvikter. En svikt i «politikkmarkedet» forsterker problemet.
- Vi foreslår å etablere et innovasjonsfond med formål å finansiere forskning og teknologi med høy og langvarig samfunnsnytte, som ellers ikke ville blitt realisert. Fondet skal øke framtidig velferd, vår egen så vel som for framtidige generasjoner.
- Fondet bør tilføres kapital årlig over statsbudsjettet, som et spleiselag på tvers av regjeringsperioder.

Oljefondet og handlingsregelen er eksepsjonelle institusjoner og utgjør vår fremste intenderte mekanisme for å sikre intergenerasjonell velferd. Men de dekker ikke alle framtidens ønsker. Det er derfor behov for en mekanisme som kan supplere sparingen: et innovasjonsfond som kan stimulere til kunnskaps- og teknologiutvikling til det beste for nåværende og framtidige generasjoner.

Oljefondet og handlingsregelen gjør det mulig å få mer velferd ut av oljeinntektene enn vi ville fått uten. Et årlig fondsuttak som tilsvarer forventet realavkastning over tid sikrer at vi og framtidige generasjoner får mer velferd enn vi ville fått om vi brukte mer eller mindre enn realavkastningen.⁵⁵ I 2025 tilsvarer uttaket hver fjerde utgiftskrone på statsbudsjettet.⁵⁶

Men penger er ikke det eneste framtidige generasjoner ønsker seg og antagelig ikke engang det viktigste. Hvis de kunne snakket til oss fra framtiden er det rimelig å tro at de ville bedt oss om å investere i et sunt og bærekraftig klima, stabile demokratier, pandemiberedskap og bedre regulering av kunstig intelligens; fordi de, som oss, bryr seg om velferd snarere enn et størst mulig fond. Ikke minst fordi framtidige generasjoner forventes å være mye rikere enn det vi er i dag.⁵⁷

Derfor foreslår vi å opprette et innovasjonsfond som skal fremme langsiktig velferd gjennom å finansiere samfunnsnyttige prosjekter som ellers ikke ville blitt realisert; vår egen som framtidige generasjoners.

Innovasjonsfondets innretning

Fondet skal bidra til å realisere prosjekter med stor samfunnsnytte som ikke ellers ville blitt realisert. Dette vil typisk være prosjekter med betydelig risiko og store positive eksternaliteter, som private aktører ikke vil realisere på markedets premisser. Det vil også være prosjekter som myndighetene nedprioriterer, som å unngå hendelser med lav sannsynlighet for å inntreffe, men som vil være svært alvorlige hvis de inntreffer. Svært alvorlige pandemier og antibiotikaresistens er eksempler.

Fondet kan realisere slike prosjekter på ulike måter. En mulighet er å finansiere fokuserte forskningsorganisasjoner (FROer); organisasjoner som prioriterer å løse konkrete oppgaver med betydelig samfunnsnytte.⁵⁸ Slike organisasjoner bygger bro mellom grunnforskning og praktiske anvendelser, har lengre tidshorisont og mer frihet enn andre forskningsprosjekter. Hovedmålet er å utvikle teknologiprototyper, behandlingsmetoder, politikk anbefalinger eller andre konkrete leveranser.

Ved å samle tverrfaglige team rundt spesifikke problemer, som klimaendringer, pandemiberedskap eller alderdom, kan FROer drive frem gjennombrudd som tradisjonell akademisk forskning sjelden klarer å levere alene. Ofte fordi kostnadene er for store eller produktet er et offentlig gode, som derfor ikke gjør det tilstrekkelig bedriftsøkonomisk lønnsomt for det private å finansiere. Eksempler på slike organisasjoner er DARPA i USA eller ARIA i Storbritannia. Andre eksempler er Hubble-teleskopet, CERN (LHC) og 'Human Genome Project'. Den typiske oppstartsfinansieringen ligger ofte på 100-500 millioner kroner over 3-5 år, noe som gjør det mulig å bygge opp nødvendig infrastruktur og ekspertise.

Et annet virkemiddel er "advance market commitments". Alle i verden vil ha stor nytte av en universell influensavaksine eller tilsvarende for covid hvis en ny pandemi inntreffer.⁵⁹ Men siden det er usikkert om og når pandemiene inntreffer, vil det være for risikabelt for private selskaper å lage slike vaksiner i et ordinært marked.⁶⁰ Hvis derimot en aktør var villig til å garantere kjøp av tilstrekkelig mange vaksiner, ville det kunne stimulere til viktig teknologiutvikling til nytte for nåværende og framtidige generasjoner.⁶¹

Et tredje virkemiddel er innovasjonspriser. Ofte har vi en idé om hvilke tekniske og forskningsmessige gjennombrudd vi trenger, men hverken private eller offentlige organisasjoner har insentiver til å vie sine begrensede ressurser for å løse dem. En innovasjonspris kan løse dette insentivproblemet.

Innovasjonsprisene fungerer ved å love en stor pengepremie til den aktøren som løser en spesifikt beskrevet utfordring, enten det er å utvikle en effektiv universalvaksine eller en kostnadseffektiv teknologi for karbonfangst og lagring.⁶² De som kommer med gjennombruddet får pengepremien i bytte mot at fondet får patentet, som Norge så kan bruke etter eget for godt befinnende. Slik insentiveres private selskaper til å utvikle løsninger med stor nytte for nåværende og framtidige generasjoner, som de ikke ville utviklet uten et slikt virkemiddel.

Et fjerde virkemiddel er patentoppkjøp.⁶³ Innovasjonspriser er én måte å sikre seg et patent på ved å “bestille” det. Men det er en rekke nye innovasjoner som får begrenset spredning fordi et privat selskap sitter på patentet. Et innovasjonsfond kan øke innovasjonsraten ved å kjøpe opp patenter og frigjøre dem, slik at enhver kan bruke og bygge videre på det. Ved å gjøre patenter tilgjengelig for allmennheten kan nyttige medisiner, landbruksteknologi eller energieffektiviserende innovasjon gjøres langt mer tilgjengelig, samtidig som insentivene til forskning opprettholdes.

Innovasjonsfondets finansieringsmodell

Slike initiativ kunne vært finansiert over statsbudsjettet uten å måtte forvaltes via et fond. Men fondet løser en svakhet i det politiske systemet, nemlig at gevinstene er usikre og vil finne sted langt fram i tid, mens kostnadene kommer her og nå. Det vil derfor alltid være fristende for nye Storting og regjeringer å ikke prioritere å finansiere slike langsiktige prosjekter. Men hvis ingen finansierer dem, blir vi alle verre stilt – på lang sikt.

En løsning ligger i fondets finansieringsmodell. Hvis innovasjonsfondet finansieres av en fast årlig overføring over statsbudsjettet vil det fungere som et spleiselag mellom regjeringer for å finansiere forskning og innovasjoner som alle ønsker seg, men som ingen vil betale for alene.

Vi foreslår helt konkret at innovasjonsfondet finansieres ved at det hvert år overføres en gitt andel av BNP, for eksempel 0,2 prosent. Det tilsvarer i overkant av 10 milliarder kroner i 2024.⁶⁴ Det vil gi fondet en kollektiv og stabil finansieringsmodell regjeringer imellom og gjøre en regjering sikrere på at også den neste vil bidra.

Fordi slike faste budsjettposter gir hvert storting mindre spillerom, må en regne med politisk motstand. Likevel mener vi at verdien av å løse den grunnleggende svakheten i det politiske systemet er såpass stor at det også bør finnes politisk støtte for finansieringsmodellen. En alternativ finansieringsmodell er et engangstilskudd, for eksempel fra oljefondet. Det er kanskje mer gjennomførbart, men vil ikke løse det systematiske problemet ved å finansiere langsiktig politikk.

En rekke av virkemidlene vi foreslår vil ikke kreve utbetalinger hvert år. Advanced Market Commitments og innovasjonspremier vil bare betale ut hvis og når gjennombruddene blir oppnådd, som kan ta flere år og noen ganger tiår. Innovasjonsfondet vil over tid derfor ha store beløp stående på en konto i Norges Bank, hvor det blir en del av statens samlede kontantbeholdning.

Ideelt vil et norsk innovasjonsfond stimulere til oppbygning av lignende fond i andre land. Slike fond bør ideelt samarbeide for å finansiere flere og større prosjekter. Mange av de største utfordringene vi står overfor er globale, og nytten fra innovasjonsfondet vil komme hele verden til gode – ikke bare Norge.

Mandat og struktur

Innovasjonsfondet opprettes med ett mandat: å stimulere til utvikling av ny forskning og teknologi ved å korrigere markedssvikter og finansiere prosjekter der markedet ikke investerer, med sikte på velferdsøkninger for oss og framtidige generasjoner.

Fondets finansieringer skal være faglig begrunnet og politisk uavhengige. Derfor bør de bestemmes av et organ med dyptgående og tverrfaglig kompetanse. Oppgaven er å identifisere og finansiere teknologi- og kunnskapsutvikling med høy potensiell samfunnsnytte og lav sannsynlighet for å bli finansiert på annet vis. Fondet skal eies av Finansdepartementet.

Innovasjonsfondet skiller seg fra andre statlige ordninger. Det er ikke meningen at innovasjonsfondet skal være en finansiell støttespiller i såkornfasen slik Innovasjon Norge forsøker å være, eller Nysnø, som investerer i grønn teknologi i Norge. Fondet skal ikke etterligne Enova eller andre tilskuddsordninger, og er heller ikke en konkurrent til Norges forskningsråd som skal stimulere til norsk grunnforskning.

Fondet skal hverken ha et forbud mot eller påbud om å bruke penger i Norge. I stedet vil norske virksomheter konkurrere om midler fra innovasjonsfondet på like vilkår som organisasjoner fra hele verden. En fokusert forskningsorganisasjon kan være norsk, men den kan også være amerikansk eller internasjonal hvis det er mer sannsynlig at et gjennombrudd kommer der. Det vil være Forskningsrådets jobb å legge til rette for at norske organisasjoner vinner slike anbud.

Avkastningskrav

For at innovasjonsfondet skal realisere prosjekter med stor samfunnsnytte er finansielle avkastningskrav lite hensiktsmessig. Innovasjonsfondet bør i stedet måles på og innrettes etter samfunnsnyttien den bidrar til. I mange sammenhenger vil denne samfunnsnyttien kunne måles i samfunnsøkonomisk pengeekvivalent, i form av vår betalingsvillighet for å kutte CO₂, redde statistiske liv eller fremme leveår med bedre helse, eller en økning i folks livskvalitet.

Investeringer i økt livskvalitet og velferd har ikke bare umiddelbar egenverdi, men kan også styrke statsfinansene på lang sikt. Bedre helse og lavere sykdomsbyrde kan redusere trygdeutgifter og øke arbeidstilbudet (selv om lenger liv også kan bidra til en dyrere eldrebølge). Teknologi som kutter klimagassutslipp i større grad eller til lavere kostnad enn alternativene kan på tilsvarende vis forebygge store framtidige kostnader.

Oppsummering

Statsbudsjettets bruk av oljefondets avkastning gir hver generasjon mulighet til å betale for flere varer og tjenester enn produksjonen ellers tilsier. Uttak fra oljefondet til offentlig forbruk og skattelettelser er imidlertid ikke den eneste måten vi kan øke velferden til nåværende og framtidige generasjoner. Innovasjonsfondet skal stimulere til utvikling av samfunnsnyttig forskning og teknologi som markedet ikke kan forventes å finansiere. Slik kan vi kombinere finansiell sparing med proaktive investeringer som styrker langsiktig velferd og sikrer interessene til framtidige generasjoner.

Innovasjonspremier, oppkjøp av patenter og andre kreative økonomiske virkemidler insentiverer en rekke potensielle utviklere til å løse konkrete problemer. Slik kan fondet bidra til teknologiske gjennombrudd med stor samfunnsverdi for dagens og framtidige generasjoner, som ellers ikke ville blitt realisert.

Anbefaling 4: Karbonpriskomit 

Sammendrag

- Klimaendringer vil i særlig grad påvirke livene til framtidige generasjoner. Dessuten bestemmer v re handlinger hvilket klima v re etterkommere blir født inn i.
- Karbonprising er vårt fremste klimapolitiske virkemiddel. Men det er både utfordrende å identifisere den riktige karbonprisen og implementere den politisk i møte med sterke politiske insentiver til å holde prisen lavere enn nødvendig.
- En selvbindende og forpliktende uavhengig institusjon som setter karbonprisen, slik sentralbanken setter styringsrenten, er en løsning på dette. Karbonpriskomiteen erstatter dagens ordning der politikerne setter karbonprisen.

I Norge, som mange andre land, er inflasjonsmålet satt til to prosent.⁶⁵ Målet er politisk bestemt, men ansvaret er delegert til Norges Bank som ved å fastsette styringsrenten skal realisere lav og stabil prisvekst. En fordel med å delegere ansvaret til Norges Bank er at det reduserer politikernes insentiver til å bruke for mye penger i valgår og gjør det enklere å sette opp renten n r prisveksten stiger.⁶⁶

Samme metode, nemlig at politikerne gir fra seg makten, kan brukes for å gjøre politikken mer langsiktig også utover pengepolitikken. Uavhengige institusjoner er spesielt gode hvis de har ett mål og ett virkemiddel, og politiske insentiver skaper press i retning av kortsiktighet. Antagelig er bruksområdet bredt, men et særlig passende eksempel er karbonprisen.⁶⁷ Vi foreslår en uavhengig karbonpriskomité.

Karbonpriskomiteen

Karbonprising er det mest sentrale klimapolitiske virkemiddelet vi har. Det er, og bør ifølge Klimautvalget 2050, v re bunnplanken i norsk klimapolitikk.⁶⁸ En tilstrekkelig høy og forutsigbar utvikling i karbonprisen fører til effektive utslippskutt og stimulerer til utvikling av ny teknologi og løsninger som kutter utslipp. Skatteinntektene fra karbonprisen kan finansiere ytterligere klimaomstilling og brukes for å gjøre skattebyrden mer rettferdig og utjevrende.

Det er hovedsakelig to m ter å sette karbonprisen på.⁶⁹ Den første beregner de samfunnsøkonomiske kostnadene av økte utslipp og setter karbonprisen lik den marginale skadekostnaden. Fordi det er vanskelig å estimere de framtidige skadene av utslipp, er usikkerheten imidlertid stor og de ulike forslagene tilsvarende varierende.

Den andre fastsetter karbonprisen etter hva som er nødvendig for å nå et bestemt klimamål. Metoden reduserer usikkerheten, men også her er det utfordrende å identifisere hvilken karbonpris som er nødvendig for å nå et gitt klimamål.

Norske myndigheter styrer etter fastsatte klimamål og det er derfor denne siste metoden vi tar som utgangspunkt.⁷⁰ Vi foreslår en arbeidsdeling mellom de folkevalgte og karbonpriskomiteen. Som i dag vil de folkevalgte sette de overordnede klimamålene. Den uavhengige karbonpriskomiteen vil bestemme karbonprisen og fastslå den nødvendige prisbanen for å nå klimamålene.⁷¹

Fordeler ved en karbonpriskomité

En uavhengig karbonpriskomité kan gi flere fordeler sammenlignet med at politikere fastsetter prisen. For det første sikrer det samsvar mellom målsetting og virkemidler for å nå målet. Karbonprisen medfører økte kostnader for næringslivet og økte priser for forbrukerne. Det kan medføre misnøye og derfor politiske kostnader, som gjør det fristende å holde karbonprisen for lav, som den er i dag.⁷² Det til tross for at det undergraver evnen til å nå det vedtatte klimamålet. En uavhengig karbonpriskomité kan fungere på samme måte som sentralbankens rentesetting: Ved å flytte ansvaret for karbonprisen vekk fra de folkevalgte kan de lettere motstå presset om å fravike fra den optimale kursen.

For det andre er en troverdig og forutsigbar karbonprisbane verdifullt for næringslivets evne til å fatte langsiktige og kostnadseffektive avgjørelser om investeringer og videre drift på veien mot et (politisk bestemt) lavutslippssamfunn. Det reduserer usikkerhet og legger til rette for den nødvendige omstillingen på en effektiv måte.⁷³ Tilsvarende er forventningene til styringsrentens utvikling avgjørende for husholdninger og bedrifters planlegging og beslutninger. Slik troverdighet er vanskelig for politikere å oppnå, mest opplagt fordi de styrer i korte perioder og dermed preges av kortsiktige insentiver og skiftende prioriteringer.

For det tredje kan Norge gå foran og etablere en institusjon andre land kan adoptere, slik det norske Barneombudet ble en viktig eksportartikkel for barns rettigheter globalt. Underprising av klimagassutslipp er en systematisk og global utfordring og en karbonpriskomité kan løse det politiske handlingsproblemet. Således vil de største forventede virkningene av en uavhengig karbonpriskomité være dens påvirkning på andre land.

Innvendinger

Hvis en karbonpriskomité fastsetter en betydelig høyere karbonpris enn resten og særlig det europeiske markedet, risikerer både husholdninger og næringsliv redusert kjøpekraft og konkurranseevne. I tillegg kan det utløse karbonlekkasje, nemlig at bedrifter flytter produksjon for å unngå kostnadene. Det råder uenighet om omfanget og effekten av karbonlekkasje, men hvis det forekommer er det hverken godt nytt for klima eller næringsliv.⁷⁴

Derfor bør ulike politiske virkemidler, inkludert kompensasjonsordninger og importavgifter som CBAM er for EU, struktureres slik at karbonprisen i tilstrekkelig grad insentiverer til utslippsskutt og oppnåelse av klimamål, men samtidig sikrer en rettferdig og konkurransedyktig overgang til et lavutslippssamfunn.

En mulig konsekvens av høyere karbonpriser er at politikerne setter mindre ambisiøse klimamål. Karbonpriskomiteen vil fastsette prisen som faktisk sikrer måloppnåelse, som det er rimelig å anta vil være høyere enn politikerne ellers ville valgt. Fordi høye karbonpriser er upopulære, er politikernes virkemiddel å nedjustere klimamålet. Imidlertid er ikke ambisjonsnivået i seg selv avgjørende, men hvilken klimaeffekt som faktisk oppnås. Det er positivt at de politiske målene blir reelle og forutsigbare styringsmål som øvrig politikk og næringsliv må tilpasse seg etter, snarere enn symbolske løfter.

En avsluttende innvending omhandler legitimitet. Noen vil innvende at det å flytte avgjørelser vekk fra de folkevalgte svekker folkesuvereniteten og legitimiteten til karbonprisen. Men dette

er for enkelt. Karbonpriskomiteen løser et politisk handlingsproblem og kan slik sett sies å styrke de folkevalgtes evne til å utøve viktige politiske målsettinger, ikke svekke dem. Avgjørelsen om å følge karbonpriskomiteens råd vil også være et politisk ansvar.

Oppsummering

Når et politisk mål anses som særlig verdifullt og en samtidig erkjenner at måloppnåelse står i fare for å bli undergravd av å falle for kortsiktige fristelser, kan institusjoner innrette politikere til å binde seg til masten. Dette gjøres med stor suksess i pengepolitikken. Det er simpelthen bedre for norsk økonomi at Norges Bank som uavhengig og faglig kompetent institusjon fastsetter styringsrenten, enn at politikerne skulle gjort det. Det samme argumentet holder for fastsettelsen av karbonprisen. Derfor foreslår vi å opprette en karbonpriskomite, med mål om å sette den karbonprisen som oppnår politisk satte klimamål.

Vedlegg: Andre forslag til institusjonelle reformer

I dette notatet har vi beskrevet fire institusjonelle reformer i detalj: framtidsombud, parlamentarisk framtidsutvalg, innovasjonsfond og karbonpriskomiteé. Dette er institusjonene vi anser som mest lovende, basert på hva de kan oppnå og hvor gjennomførbare de er.

Det finnes imidlertid mange flere mulige reformer som har potensial til å gjøre norsk politikk mer langsiktig. Dette vedlegget beskriver 13 reformforslag, flere av dem med alternative utforminger, i korthet. Reformene er basert på litteraturgjennomgangen til Taylor John (2020), men tilpasset den norske politiske konteksten.⁷⁵ Uten at skillelinjene bestandig er like tydelige, har vi kategorisert forslagene i tre hovedkategorier.

Den første kategorien reformerer beslutningstageres ansvar og/eller plikter til å inkludere framtidige generasjoner. Slik blir beslutningstagere nødt til å forholde seg til framtidige interesser. Den andre kategorien endrer valgsystemet, i form av valgsyklusenes lengde og hvem som kan velge og velges. Den tredje kategorien beskriver reformer som øker informasjonsgrunnlaget for å utøve langsiktig politikk. Det inkluderer både velgernes informasjonsgrunnlag om framtidige generasjoner og informasjon om politiske tiltak og deres (langsiktige) konsekvenser.

Kategori 1: Beslutningstagere med eksplisitt ansvar overfor framtidige generasjoner

5. Konkretisere politisk ledelses plikter og ansvar

På sitt mest generelle innebærer reformen å endre de formelle og/eller uformelle pliktene til politiske ledere, særlig regjerings- og parlamentsmedlemmer, for å inkludere hensynet til framtidige generasjoner. De uformelle pliktene betegner den politiske kulturen. Dersom det var selvsagt i det politiske klimaet at framtidige generasjoner fortjener hensyn, kan en tenke at politikken som sådan ville vært mer langsiktig.

Antagelig er slike krav og plikter mer effektive om de er juridisk bindende, altså formelle plikter, med en aktiv domstol som prøver politisk ledelse mot sine plikter. Imidlertid krever det omfattende (grunnlovs)endringer, spesifikke formuleringer av langsiktige plikter og en forskyving av makt til domstolene, som virker lite hensiktsmessig og sannsynlig (se mer i forslag 7).

6. Menneskerettighetslovgivning

Internasjonalt vedtatte rettigheter kan være et effektivt virkemiddel for å beskytte framtidige generasjoner, på samme måte som Barnekonvensjonen har vært for barn. FNs erklæring om framtidige generasjoner kan være en start på en mer omfattende, bindende konvensjon. Menneskerettigheters effekt på faktisk atferd er imidlertid omdiskutert. En bekymring er at spesifikt formulerte rettigheter både er vanskelige å formulere og vedta internasjonalt, men tilsynelatende enklere for domstoler å håndheve. Mer generelle formuleringer er enklere å vedta, men tilsynelatende vanskeligere å håndheve, som kan gjøre lovgivningen mindre effektiv.

7. Grunnlovsfeste rettigheter for framtidige generasjoner

En av oss har foreslått å grunnlovsfeste framtidige generasjoners rettigheter.⁷⁶ I motsetning til forslaget over, som tar utgangspunkt i internasjonal rett, handler dette forslaget om norsk rett. Grunnlovens miljøparagraf (§112) fastholder at enhver har rett til et sunt miljø og en mangfoldig natur. Naturressurser skal disponeres langsiktig og allsidig for å ivareta den samme rett for etterseleken. Paragrafen kan utvides til å omfatte framtidige generasjoners rettigheter mer generelt, også utover miljørettigheter.

Generelle grunnlovsbestemmelser gir et ankerfeste for politikere som ønsker å fremme langsiktig lovgivning. Grunnlovsendringer er imidlertid vanskelig å etablere, men svært varige når først implementert.

For eksempel har den tyske forfatningsdomstolen fastslått at grunnloven også må tolkes til å omfatte framtidige generasjoner, med mindre annet er spesifisert. I 2021 konkluderte domstolen med at deler av den tyske klimaloven var grunnlovsstridig fordi den ikke satte mål for utslippsreduksjoner etter 2030, og dermed skjøv en urimelig byrde på framtidige generasjoner i tillegg til å sette deres grunnlovsfestede rettigheter i fare.⁷⁷

Grunnlovsfesting kan være effektivt, i alle fall for en periode. Men det er tvilsomt om en aktivistisk domstol kan ivareta legitimitet og folkelig støtte over tid. Det er heller ikke åpenbart at en domstol er best egnet til å vurdere hva som er i framtidige generasjoners interesse.

8. Lovgivende kammer for framtidige generasjoner

Stortinget kan forstås som et parlament for nåværende generasjoner. Kanskje trenger framtidige generasjoner sitt eget parlament. En praktisk måte å gjøre det på er å ha to kammer i parlamentet; et som representerer dagens generasjoner og et som representerer framtidige generasjoner.

Den britiske nasjonalforsamlingen er organisert som et tokammersystem i et overhus og et underhus, hvor overhuset er mer av en deliberativ arena. Likeledes kunne man gjeninnføre Odelstinget og Lagtinget i Norge og gi ett av dem ansvaret for å fremme framtidige generasjoners rettigheter. Kammeret kan enten bestå av spesifikt valgte politikere, eller tilfeldige borgere (som den tidligere juryordningen i lagmannsretten).

Kammeret for framtidige generasjoner kan besitte stor politisk makt, for eksempel vetorett mot lovforslag kammeret mener truer framtidige generasjoners grunnleggende behov, myndighet til å foreslå lover, og ansvar for internasjonalt politisk arbeid som spesielt berører framtidige generasjoner (eksempelvis internasjonalt klimaarbeid). Kammeret kan alternativt i større grad besitte en rådgivende rolle, uten rett til å fremme lovforslag, veto og lignende.

Et kammer for framtidige generasjoner ville gitt større oppmerksomhet om deres interesser, men ikke uten andre kostnader for det politiske systemet. Det er mulig at det andre kammeret blir enda mer kortsiktig for å fungere som en motvekt. Framtidskammeret reiser også spørsmål om legitimitet og maktfordeling, i tillegg til å kunne bremse viktig politikk slik tokammersystemer gjerne gjør. Dessuten er introduksjonen av et nytt kammer i norsk politikk lite plausibelt og noe som bedre kan ivaretas av et framtidsutvalg.

9. Departementet for framtidige generasjoner

Etablere et eget departement og dermed minister for framtidige generasjoner (eller langsiktige interesser). Reformen kan være effektiv hvis departementet får et bredt mandat og tilstrekkelig med ressurser, men er svært sensitiv for endringer i departementsstrukturen (slike endringer skjer ofte i norsk politikk). Dessuten er arbeidsdelingen mellom departementene ikke åpenbar, for eksempel hvilken del av klima og miljø som skal forbli hos Klima- og miljødepartementet, og hva som bør flyttes til det nye departementet.

Kanskje er opprettelsen av et direktorat mer gjennomførbart, men også det er noe krevende å se for seg. Departementene bestemmer mål, prioriteringer og budsjett, men det er ikke opplagt hvilket departement et direktorat for framtidige generasjoner bør være underlagt.

Gitt sektorprinsippet norsk politikk og departementsstrukturen baserer seg på, er det vanskelig å se for seg at et departement og direktorat med eksplisitt sektoroverskridende mandat vil passe inn.

10. Folkepaneler

Folkepaneler består av et representativt utvalg borgere, men kan utstyres med ulike mandater og myndigheter. Mandatet kan være allment og autonomt, i betydningen at folkepanelet selv avgjør hvilke saksområder og tidshorisonter de vil jobbe med. Det kan også være spesifikt: atomkraft, ja eller nei. Antagelig bør folkepaneler ha veldig klare mandater, både for kvaliteten på overveielser og ikke minst beslutningsrelevansen til det de kommer fram til.

Et forslag er å opprette et fast folkepanel med et spesifikt mandat, for eksempel å overvåke demokratiets tilstand, fordi framtidige generasjoner vil ha stor nytte av et robust demokrati for å fremme sine interesser. En kan også se for seg folkepaneler med andre tematiske saksområder.

En slik institusjon kan ha omfattende myndigheter, inkludert å utsette/nekte lovforslag de mener truer demokratiske prosesser, kreve utredninger om langsiktige konsekvenser, forfatte årlige rapporter om demokratiets tilstand og utviklingstrekk med mer. Institusjon vil ha to formål: sikre at demokratiet ikke forvitrer og begrense nåtidige borgeres langsiktige påvirkningskraft. Fordi framtidige generasjoner vet sine interesser bedre enn vi gjør, bør vår demokratiske makt og påvirkning begrenses i tid.

Forslaget innebærer å flytte svært mye makt fra folkevalgte politikere til et folkepanel, som reiser spørsmål om både legitimitet og gjennomførbarhet. Et mindre kontroversielt forslag er et fast folkepanel med rådgivende myndigheter. Det er i større grad gjennomførbart.

Også rådgivende folkepaneler har det problemet ved seg at folkepaneler kan være en transformativ opplevelse for de som deltar. Jo mer transformativt, desto mer radikale forslag vil folkepanelet komme med. Men jo mer radikale forslagene er, desto mindre sannsynlig er det at folket vil oppleve at forslagene har legitimitet.

11. Prestasjonsbasert lønn og pensjon

For å incentivere politikere, offentlige ledere og eventuelt andre offentlige ansatte foreslås det å innføre prestasjonsbaserte lønninger (eller pensjoner). Forslaget er antagelig mest relevant for stortingspolitikere og statsråder. Ideen er å knytte deres pensjoner opp til hvor godt landet presterer som følge av deres regjeringstid. Pensjonen bestemmes først når beslutningstageren når pensjonsalder, som ofte er flere år etter endt regjeringstid. Det bør settes et øvre og nedre tak på pensjonen, med stor nok distanse til at beslutningstagerne incentiveres av den potensielt økte pensjonen.

Et objektivt prestasjonsmål virker å øke sannsynligheten for at ordningen gir klare incentiver og dermed fungerer. BNP er en mulighet, men det er flere svakheter ved BNP som gjør det suboptimalt. Eksterne sjokk utenfor beslutningstagerens hender kan påvirke landets BNP, i tillegg til at vi og framtidige mennesker også bryr oss om verdier som ikke gir direkte utslag i BNP, deriblant miljø, kultur- og naturkapital. Et annet eksempel er røykeloven – bredt anerkjent som en vellykket reform som ifølge forslaget burde bli belønnet, men med høyst usikre utslag på BNP.

Alternativt kan en ekspertkommisjon etableres med ansvar for å bestemme pensjonsnivået til politikere. Slik som forslaget om bedre arkiveringskrav (se forslag 16), kan en institusjon studere og dokumentere beslutningstagerens tiltak og konsekvenser. Kanskje er målet, igjen, å finne politikernes effekt på BNP, som avvik fra trend. Igjen er det vanskelig å finne kausale sammenhenger, mye god (og dårlig) politikk gir i liten grad utslag i BNP, i tillegg til de andre negative bieffektene nevnt i avsnittet om arkiveringskrav.

Kanskje kan en lignende prestasjonsbasert pensjons-, lønns- eller bonusutbetaling gjelde for forvaltningen. Singapore er i verdenstoppen for politikerlønninger, hvor ministre tjener medianen av de 1000-mesttjenende, fratrasket 40 prosent for å reflektere en norm om tjenestevillighet (\$ 1,1 million).⁷⁸ Også forvaltningen tjener ekstraordinært godt. I tillegg foreligger det en bonusordning som bestemmes av fire likt vektete kriterier: reell medianinntektsvekst for gjennomsnittlige lønninger, reell inntektsvekst for den laveste inntektskvintilen, arbeidsledighetsraten og reell BNP-vekst.

I teorien kan slike kriterier eksplisitt rettes mot langsiktig velstandsøkning. I praksis er det vanskelig å definere hvilke kriterier som er mest passende. Dessuten kan det vanskelig forsvares at forvaltningens pensjoner bør bestemmes av landets prestasjon når de går i pensjonsalder, ettersom forvaltningen handler på politisk ordre og dermed blir satt i en uholdbar skvis.

Kategori 2: Endringer i valgsystemet

12. Lengre valgperioder

I representative demokratier er det å bli (gjen)valgt en nødvendig forutsetning for politisk gjennomslag. Det er derfor helt sentralt for politikere å være populære på valgdagen, som ofte innebærer et fokus på kortsiktige, stemmeinnbringende saker i perioden like før valg. Jo kortere

valgssykluser, desto oftere insentiveres politikerne til kortsiktighet. Det er mindre viktig å være populær når det er lenge til valg.

Derfor er lengre valgssykluser, for eksempel 5, 6 eller 8 år, en intuitiv motvekt som kan gjøre politikerne mer langsiktige. Det er likevel to hovedutfordringer ved forslaget. For det første virker det å redusere velgernes demokratiske kontroll over de folkevalgte, som i så fall er en stor demokratisk kostnad. For det andre er det uklart om *litt* lengre valgperioder i det hele tatt vil gjøre politikken merkbart mer langsiktig.

Et forslag som virker å være både mer gjennomførbart og ha færre negative virkninger er å gjennomføre stortingsvalg og lokalvalg på samme dag.⁷⁹ Valg hvert fjerde år, i stedet for hvert andre år, medfører færre valgkamper og derfor færre perioder dominert av kortsiktighet. Det kan muliggjøre mer langsiktig politikk, men det er usikkert om færre valgkamper alene vil gi merkbare endringer..

13. Proxy-stemming

En måte framtidige generasjoner kan representeres på er om dagens velgere får stemme på vegne av dem. Dette kalles gjerne Demeny-stemming eller proxy-stemming. Alle eller et utvalg av velgere får to stemmer: en til å stemme på vegne av seg selv, og en på vegne av framtidige generasjoner. I noen varianter av forslaget vil den andre stemmen være betinget av å ha barn eller barnebarn.

Stemmene kan telles inn i den vanlige valgordningen eller gå til å velge inn “framtidsrepresentanter”, en forhåndsdefinert andel av parlamentet med egne politikere som går til valg på de setene. Representantene kan også utgjøre et framtidskammer, som omtalt i forslag 8.

Noe forskning antyder at velgere stemmer på en annen måte når de stemmer på vegne av seg selv og på vegne av framtidige mennesker, kanskje fordi de i større grad vektlegger samfunnets helhetlige interesser i stedet for sine egne.⁸⁰ Selv dersom dette stemmer, er det særlig to teoretiske utfordringer ved proxy-stemmegivning.

Den første er at velgere med to stemmer kan stemme enda mer kortsiktig med sin første stemme, for å veie opp et langsiktig valg med den andre stemmen. Den andre gjelder hvis et utvalg får to stemmer, er at velgere som *ikke* får to stemmer kan stemme enda mer kortsiktig for å jevne ut andres langsiktige stemmer. Dette er to av flere komplekse mekanismer som gjør det uklart hvorvidt resultatet faktisk blir mer langsiktig politikk. Dessuten vil ethvert avvik fra “en borger en stemme” anses for å røkke ved et kjerneprinsipp i demokratiet. Det gjør det usannsynlig at ordningen vil få tilstrekkelig støtte.

14. Aldersvektet stemmegivning

Aldersvektet stemmegivning betyr at stemmemakten varierer med alder. Ideen er forenlig med å gi mer og mindre makt til unge, men ofte foreslås det å gi unge velgere mer innflytelse. Å gi yngre velgere mer makt i valg har en god begrunnelse. Yngre må leve lenger med de politiske beslutningene som fattes, gitt at de politiske avgjørelsene har langvarige effekter. Selv om begrunnelsen er prinsipielt forankret, vil også dette forslaget være høyst kontroversielt, da det bryter med det demokratiske prinsippet om “en borger en stemme”.

Et viktigere poeng er at det ikke er gitt at det å gi yngre velgere mer makt er forenlig med etterslektens interesser. Snarere er det en fare for at unge velgere mangler modenhet. For å sette det på spissen; det er en fare for at unge vil foretrekke radikale reformer, som “bort med kapitalismen, inn med økologisk, desentralisert demokrati” på den ene siden eller “fjern skattene og la folk være frie” på den andre, framfor pragmatisk, inkrementell reform. I så fall vil ordningen være negativ for framtidige generasjoner, så vel som de unge selv når de blir eldre og forstår at de radikale reformforslagene var et uttrykk for overmot, ikke klarsyn.

15. Andre aldersbestemte mekanismer

Hvis yngre velgere ikke foretar mer langsiktige valg, vil aldersbestemte mekanismer gjøre lite for framtidige generasjoner. Likevel er det verdt å nevne noen av de mange mekanismene som blir foreslått i litteraturen.

For det første kan aldersgrensen for stemmeberettigede senkes, i teorien slik at alle har stemmerett. Kanskje må noen, for eksempel foreldre, stemme på vegne av de aller yngste barna (proxy-stemming).

For det andre kan det innføres en øvre aldersgrense for stemmeberettigede. En øvre aldersgrense, for eksempel 60, 70 eller 80 år, vil være absolutt og fungere som den nedre aldersgrensen for å stemme. Den kan også relativiseres til forventet levealder; slik at en mister stemmeretten når en, forventningsvis, har ti eller 20 år igjen.

For det tredje kan parlamentet reservere en andel av setene til unge representanter.

Dersom det ikke er slik at alder i særlig grad definerer hvor langsiktige vi er, antyder det at alle tre forslagene er lite effektive for å motvirke kortsiktig politikk.

Kategori 3: Informasjonstiltak

16. Strengere arkiveringskrav for politiske beslutninger

Forslaget er å innføre en strengere standard for offentlig arkivering og etterprøving av politiske lovnader, forpliktelser, handlinger og deres effekter. En institusjon får i ansvar å studere og dokumentere (de langsiktige) konsekvensene av politikernes handlinger. Optimalt sett handler det om å finne årsakssammenhenger mellom politiske tiltak og konsekvenser, som gjør det mulig å fordele ansvar mellom regjeringer og kanskje til og med statsråder.

Et slikt forslag kan være verdifullt hvis det reduserer usikkerhet og kan holde politikere ansvarlige; ikke bare for handlinger, men også for konkrete konsekvenser. Institusjonen kan også gjøre det politisk kostbart å love ting før valg som en ikke oppfyller i regjeringskontorene. Kanskje kan det også redusere overdreven kortsiktighet, særlig i forbindelse med valg.

Problemet er imidlertid at det både er vanskelig å identifisere konsekvensene av politiske avgjørelser, i tillegg til at mange, om ikke de fleste, politiske tiltak har effekter langt frem i tid. Det undergraver eller umuliggjør meningsfylt ansvarliggjøring. Kanskje kan institusjonen finne kortsiktige effekter, som i så fall kan insentivere politikere til å bli enda mer kortsiktig.

Det er dermed uklart hvilke positive konsekvenser, om noen, et slikt forslag frambringer for framtidige generasjoner.

17. Diskusjonsdag for langsiktighet

Et siste forslag er en dedikert dag til å diskutere intergenerasjonelle problemstillinger, langtidskonsekvenser av politikk og hvilket ansvar vi bør ha overfor framtidige mennesker. Dette er spørsmål som langt på vei er ukjent for både politikere og borgere. Dessuten er de svært kompliserte.

Mer kunnskap om utfordringer og muligheter kan motivere til handling. I tillegg er det rimelig å anta at selve diskusjonen og det å tenke aktivt over framtidige generasjoner sammen med andre får noe av den samme effekten som folkepaneler, nemlig at folk blir mer langsiktige og i større grad vektlegger det felles beste. Derfor kan en dedikert dag for diskusjon og overveielse blant borgere og politikere forårsake positive effekter for langsiktig politikk.

En slik dag kan organiseres etter ulike ambisjonsnivå. Svakere versjoner betyr nyhetsartikler, kanskje spesifikke aktiviteter i skolen og offentlige debatter. Sterkere versjoner betyr en offentlig fridag full av aktiviteter som stimulerer til diskusjon rundt framtidige generasjoner. Symbolismen i et slikt forslag er stor, men det er vanskelig å fastslå forventet nytte.

Sluttnoter

1. Brundtlandkommisjonen. (1987). "[Vår felles framtid](#)", side 18.
2. FN. (2024). "[Pact for the Future](#)". Side 53, "Declaration on Future Generations".
3. Toby Ord. (2020). *The Precipice: Existential Risk and the Future of Humanity*. New York: Hachette.
4. DSB. (2019). "[Analyser av krisescenarier](#)". Rapporten estimerer den årlige sannsynligheten til 1-2 prosent, 75 prosent i løpet av 100 år.
5. NOU 2021: 6. "[Koronakommisjonen](#)", side 26.
6. Dean T. Jamison et al. (2024). "Global health 2050: the path to halving premature death by mid-century". *The Lancet*, vol. 404 (10462), side 1592.
7. Langsikt & ARMoR. (2024). "[Antimicrobial resistance – Taking action on pull incentives in Norway](#)".
8. Eirik Mofoss & Sveinung Stensland i Dagens Næringsliv (2025). "[Antibiotikaresistens krever nytenkning – lær av norsk oljepolitikk](#)".
9. Stortinget. (2024). "[Skriftlig spørsmål nr. 2578, fra Ulstein \(KrF\) til utviklingsministeren](#)".
10. Meld. St. 2, 2024-2025, Finansdepartementet. (2025). "[Revidert Nasjonalbudsjett 2025](#)", side 37.
11. Iñigo González-Ricoy & Axel Gosseries. (2016). *Institutions For Future Generations*. Oxford Academic, Oxford; Taylor John & William MacAskill. (2020). "Longtermist institutional reform". Global priorities Institute; GPI Working Paper No. 14; Thomas Hale. (2024). *Long Problems*. Princeton University Press.
12. Moritz von Knebel. (2023). "Cross-Country comparative analysis and case study of institutions for future generations." *Futures*, vol. 151, side 4.
13. Her bør en skille mellom politiske og budsjettmessige kostnader. Det er politiske kostnader forbundet med å fatte upopulære valg, mens det er budsjettmessige kostnader i å bruke knappe ressurser på et formål. Pandemiberedskap er ikke upopulært, men kan være budsjettmessig kostbart. Pensjonsreformer kan være politisk upopulære, men med positive budsjettmessige virkninger.
14. Eirik Løkke for Civita, notat 23: 2023. "[Alle valg på samme dag? Om stortingsvalg og lokalvalg](#)".
15. Norge bruker 22 prosent av offentlig forbruk, tilsvarende 8 prosent av fastlands-BNP, på sykelønn og uføretrygd. Det er klart mest i OECD, som kaller ordningen med 100 prosent sykelønn "svært sjenerøs". OECD. (2024). "[OECD Economic Surveys: Norway 2024](#)", side 36.
16. Det er enighet om at elbilsubsidiene kutter CO2-ekvivalenter til en dyr penge, men det er uklart hvor dyrt det faktisk er og har vært. Ifølge et grovt estimat fra Finansdepartementet (2020) koster elbilsubsidiene 10-15.000 kroner per CO2-ekvivalent som er redusert gjennom elbilpolitikken. Se NOU 2022: 20. "[Et helhetlig skattesystem](#)", boks 15.1. Til sammenligning la statsbudsjettet 2022 opp til en gradvis økning av CO2-avgiften mot 2000 kroner per tonn i 2030.
17. Stortinget, regjeringen og domstolene er åpenbare eksempler på institusjoner. Vi definerer imidlertid institusjoner bredt til også å inkludere mer spesifikke politiske mekanismer så lenge de varig endrer insentivstrukturen til beslutningstakerne.
18. En norsk case-studie om utbygging i strandsonen på Nesodden undersøkte hvordan ulike roller påvirker deltakere i medvirkningsprosesser. Deltakerne ble bedt om å tenke som samfunnsborgere, slik man gjør i folkepaneler, heller enn som forsvarere av private interesser. De ble delt i to grupper og fikk selv velge tidshorisont for sine deliberasjoner. Begge gruppene valgte et 100-årsperspektiv, uavhengig av hverandre. Se Katrine Soma & Arild Vatn. (2014). "Representing the common goods – Stakeholders vs citizens". *Land Use Policy*, vol. 41, side 330.
19. Samuel Bowles. (2012). *The New Economics of Inequality and Redistribution*. Cambridge: Cambridge University Press.
20. En av forfatterne av dette notatet har tidligere foreslått å utvide grunnlovens paragraf 112 i Langsikt-notatet "[Tre forslag for mer langsiktig politikk](#)" (november 2023).
21. Bare i Europa er det opprettet 34 ombud for barn. SNL, av Sverre O. Lie (august 2025). "[Barneombudet](#)".

22. Barneombudet ble nevnt i over 1100 mediesaker og nesten 200.000 unike brukere besøkte nettsiden i 2024. Barneombudet. (2024). "[Årsrapport og årsrekneskap 2024](#)". Langsikt har tidligere foreslått å oppnevne et framtidsombud i notatet "[Tre forslag for mer langsiktig politikk](#)" (november 2023).
23. [Framtidspanelet](#). (2025). Forslag 7 (83 prosent oppslutning). Se også Eirik Mofoss og Aksel Braanen Sterri. (2025). "[Når politikerne kommer til kort, har folket svaret](#)".
24. "[Well-being of Future Generations \(Wales\) Act](#)". (2015), part 3.
25. EU Kommisjonen. (2024). "[Mission Letter: Commissioner for Intergenerational Fairness, Youth, Culture, Sport](#)"; FN. (2024). "[Policy Brief 1: Future Generations](#)".
26. Barneombudet reguleres både av lov og instruks, men dette har blitt kritisert for ikke å gi tilstrekkelig uavhengighet. Nylige gjennomganger fra Helse- og omsorgsdepartementet og Sivilombudet anbefaler å regulere ombud direkte i lov for enkelhet og oversikt. Det gjelder i dag for både Sivilombudet og Likestillings- og diskrimineringsombudet, og bør også gjelde for et framtidsombud. Dersom det er behov for detaljregulering kan en lov eventuelt suppleres med en forskrift. Se Lovforslag om Eldreombudet, [Prop. 64 L](#) (2019-2020); Lov om Eldreombudet (opphøvet lov). (2020), side 19-20. Lovdata: [LOV-2020-06-19-80](#).
27. Lov om Barneombud & Instruks for barneombudet. (1981). Lovdata: [LOV-1981-03-06-5](#) & [FOR-1981-09-11-4877](#).
28. Kostnadsanslaget er basert på driftsutgiftene til Eldreombudet (8,2 millioner kroner, 5 årsverk) og Barneombudet (22,1 millioner kroner, 16,6 årsverk) i 2022, medregnet prisvekst.
29. Natalie Jones, Mark O'Brien & Thomas Ryan. (2018). "Representation of future generations in United Kingdom policy-making". *Futures*, vol. 102, side 27; von Knebel. (2023), side 7-8.
30. "[Well-being of Future Generations \(Wales\) Act](#)". (2015), seksjon 3 (22).
31. Future Generations Commissioner Wales (FGCW), "[Impact of the Act](#)"; "[Future Generations Report 2025](#)", side 144-145; "[Fit for the Future Education in Wales](#)". (2019).
32. Audit Wales. (2025). "[No time to lose](#)".
33. Ludvig Beckman & Fredrik Ugglå. (2017). "An Ombudsman for Future Generations: Legitimate and Effective?". I González-Ricoy & Gosseries (2016), side 121-125.
34. Instruks for barneombudet. (1981). Lovdata: [FOR-1981-09-11-4877](#).
35. Barneombudet. (2022). "[Innspill til helseberedskapsmeldingen](#)".
36. "[Well-being of Future Generations \(Wales\) Act](#)". (2015), seksjon 2 (3); Audit Wales. (2025). "No time to lose"; Audit Wales & FGCW. (2025). "[Memorandum of Understanding between Audit Wales and Future Generations Commissioner for Wales](#)".
37. Finansdepartementet. (2021). "[Rundskriv R-109: Prinsipper og krav ved utarbeidelse av samfunnsøkonomiske analyser](#)". Se også NOU 2009: 16. "[Globale miljøutfordringer – norsk politikk](#)", seksjon 8.5 for en kort innføring. En litt lenger innføring finnes i Christian Tarsney. (2017). "Does a discount rate measure the costs of climate change?". *Economics and Philosophy*, vol. 33. For en innføring av de normative aspektene ved diskonteringsraten, se Lavik & Skjerve. (2020). "Kritikk av den rene diskontering". *Norsk filosofisk tidsskrift*, vol. 55 (2-3). For en fremragende historisk gjennomgang av sakskomplekset, se Cherrier & Duarte. (2024). "How the 'Ramsey formula' came to define time discounting in economics (1950-2000)". SSRN eLibrary.
38. Se for eksempel diskusjonen mellom Nordhaus og Stern. For en presis, men avansert, økonomisk gjennomgang av diskusjonen, se Dasgupta. (2008). "Discounting climate change". *Journal of Risk and Uncertainty*, vol. 37. Se også Lavik & Skjerve (2020).
39. Den finske Riksdagen. "[Committee for the Future](#)".
40. Statsrådets publikasjoner 2023:2. "[Statsrådets framtidsredegørelse, del 1 och 2](#)".
41. Stortinget. "[Stortingets forretningsorden](#)", se særlig §13.
42. Stortinget. "[Europautvalget](#)".
43. Den finske Riksdagen. "[Committee for the Future](#)".
44. Vesa Koskimaa & Tapio Raunio. (2020). "Encouraging a longer time horizon: the Committee for the Future in the Finnish Eduskunta". *The Journal of Legislative Studies*, vol. 26 (2), side 168.
45. University of Turku, "[Collaboration with the Committee for the Future](#)".
46. Koskimaa & Raunio. (2020), side 170.

47. Koskimaa & Raunio. (2020), side 170-171.
48. Jones, O'Brien & Ryan. (2018), side 155; Koskimaa & Raunio. (2020), side 173-174.
49. Koskimaa & Raunio. (2020), side 174.
50. Koskimaa & Raunio. (2020), side 174.
51. Koskimaa & Raunio. (2020), side 168.
52. Norge har perspektivmeldingen, som drøfter utfordringer og utviklingstrekk for norske statsfinanser rundt førti år frem i tid. Denne er viktig for langsiktig politikkutvikling, men vi bør være opptatt av hva som skjer også på enda lenger sikt, samt temaer som ligger utenfor meldingens rammer.
53. Forslaget om at regjeringen legger fram en framtidsmelding for Stortinget ble lansert i Langsikt-notatet "[Tre forslag for mer langsiktig politikk](#)" (november 2023).
54. Vesa Koskimaa & Tapio Raunio. (2023). "Political Institutions and Long-Term Policymaking: How Parliamentary Future Committees Can Make a Difference". *European Journal of Risk Regulation*, vol. 14, side 694-695.
55. Fondsuttaket skal tilpasses den årlige konjunktursituasjonen og over tid følge fondets forventede realavkastning på 3 prosent (4 prosent før 2017). Ifølge Finansdepartementet betyr det i praksis 2,7 prosent i normale tider. Det gir en buffer mot svingninger i finansmarkedene og tillater et noe høyere fondsuttak i nedgangstider. Se henholdsvis NOU 2015:9, "[Finanspolitikk i en oljeøkonomi](#) (Thøgersen-utvalget)" og Meld. St. 2, 2024-2025, Finansdepartementet. (2025). "[Revidert nasjonalbudsjett 2025](#)", side 41. Gitt en forventning om økonomisk vekst forventes fondet å ha mindre og mindre innflytelse på framtidige generasjoners velferd, fordi det vil utgjøre en mindre andel av statsbudsjettet. Det bør ikke være et mål i seg selv at fondet skal vare evig, men at nytten fordeles rettferdig (ikke nødvendigvis likt) mellom generasjoner.
56. Meld. St. 2, 2024-2025, Finansdepartementet. (2025). "[Revidert Nasjonalbudsjett 2025](#)", side 39. Se også tabell 3.4 "Bruken av fondsmidler som andel av utgifter i statsbudsjettet. Prosent. 2001-2025".
57. William Nordhaus. (2007). "A Review of the Stern Review on the Economics of Climate Change." *Journal of Economic Literature*, vol. 45 (3).
58. Se for eksempel The Entrepreneurs Network (TEN). (2022). "[Briefing paper: A new model for science](#)" og Alice Wu. (2023). "[Focused Research Organizations: A New Model For Scientific Research](#)".
59. En vaksine som kan beskytte mot et bredt spekter av influensavirus, i stedet for kun de spesifikke typene som er forventet å sirkulere i en gitt sesong, slik dagens influensavaksiner gjør.
60. Likeledes vil vi trenge nye antibiotika, men private selskaper investerer for lite fordi det er uklart hva etterspørselen vil være. Langsikt & ARMoR. (2024). "[Antimicrobial resistance – Taking action on pull incentives in Norway](#)".
61. Rachel Glennerster et al. (2024). "Quantifying the Social Value of a Universal COVID-19 Vaccine and Incentivizing Its Development". *Review of Economic Design*, vol. 28.
62. Kriterier må selvsagt defineres nøyaktig: bivirkninger, hvor godt den er testet, beskyttelsesgrad og produksjonskostnader er alle relevante kriterier.
63. For en nøye gjennomgang av teorien bak å kjøpe ut patenter, se Michael R. Kremer. (1998). "Patent buyouts: A mechanism for encouraging innovation". *Quarterly Journal of Economics*, vol 113 (4). Se også B. Zorina Khan. (2015). "Inventing Prizes: A Historical Perspective on Innovation Awards and Technology Policy". *Business History Review*, vol. 89 (4).
64. Meld. St. 2, 2024-2025, Finansdepartementet. (2025). "[Revidert nasjonalbudsjett 2025](#)", side 19.
65. SNL, av Eivind Thomassen (august 2025). "[Inflasjonsmål](#)".
66. For en klassisk gjennomgang av teorien bak, se Finn E. Kydland & Edward C. Prescott. (1977). "Rules Rather than Discretion: The Inconsistency of Optimal Plans". *Journal of Political Economy*, vol. 85 (3).
67. For eksempel foreslo Hafslund en lignende modell for Norgespris på strøm. Norgespris er fastsatt til 40 øre/kWh det første virkeåret, men kan deretter justeres. Fordi forventningene til prisen vil kunne påvirke beslutninger om investeringer og disponering av vannmagasiner,

ønsket Hafslund at metoden for prisjusteringen skulle tilsvare prinsippene til fastsettingen av styringsrenten. Se "[Høringssvar fra Hafslund AS](#)", 2025.

68. NOU 2023: 25. "[Omstilling til lavutslipp: Veivalg for klimapolitikken mot 2050](#)", side 197.

69. NOU 2023: 25, side 200.

70. Regjeringens klimamål er per august 2025 å kutte utslippene med minst 55 prosent innen 2030, og redusere dem med 90-95 prosent innen 2050 (fra 1990-nivå). Slik skal Norge bli et lavutslippssamfunn. Miljødirektoratet. "[Miljøstatus: Miljømål 5.2](#)".

71. En av oss har tidligere foreslått at [Norges Bank bør sette karbonprisen](#) i Dagens Næringsliv (2024).

72. SSB. (2020). "[Abating greenhouse gases in the Norwegian non-ETS sector by 50 per cent by 2030](#)". For en omfattende og nøyaktig gjennomgang av karbonprising, samt forslag om å betydelig øke dagens satser, se også Paal Brevik Wangsness & Knut Einar Rosendahl. (2022). "[Carbon prices for Cost-Benefit Analysis](#)". Transportøkonomisk institutt.

73. Nicholas Stern og Joseph E. Stiglitz vektlegger viktigheten av forutsigbarhet i deres "[Report of the High-Level Commission on Carbon Prices](#)" (2017). De antyder også at troverdighet kan styrkes gjennom uavhengige institusjoner (side 22).

74. Se for eksempel Florian Misch & Phillippe Wingender. (2024). "Revisiting carbon leakage". *Energy Economics*, vol. 140.

75. Taylor John. (2020). "Longtermist Institutional Design and Policy: A Literature Review." For The Forethought Foundation. Side 14-15. Manuskript.

76. Langsikt har tidligere foreslått å grunnlovsfeste framtidige generasjoners rettigheter i notatet "[Tre forslag for mer langsiktig politikk](#)" (november 2023).

77. Se for eksempel Louis J. Kotzé. (2022). "Neubauer et al. versus Germany: Planetary Climate Litigation for the Anthropocene?" *German Law Journal*, vol 22 (8).

78. Tegan Truitt. (2024). "Self-Watching Watchers: The Case of Singapore". GMU Working Paper in Economics No. 24-46. Side 10-11.

79. Eirik Løkke for Civita, notat 23: 2023. "[Alle valg på samme dag? Om stortingsvalg og lokalvalg](#)".

80. Reiko Aoki & Rhema Vaithianathan. (2012). "Intergenerational Voter Preference Survey – Preliminary Results". CIS Discussion paper series 539.

OM FORFATTERNE

Martin Sunde Eriksen er praktikant i Langsikt sommeren 2025 med fokus på politiske tiltak som bedre tar hensyn til framtidige generasjoners interesser. Han har bachelorgrader i filosofi, politikk og økonomi (FPØ) samt statsvitenskap fra Universitetet i Oslo. Tidligere har Martin vært praktikant ved den norske ambassaden i Berlin, studert ved TU München og studerer for øyeblikket FPØ og politisk filosofi ved Rijksuniversiteit Groningen og Pompeu Fabra Barcelona.

Aksel Braanen Sterri er fagsjef i Langsikt. Han er statsviter og filosof og har lenge arbeidet i skjæringspunktet mellom økonomi, politikk og etikk. Han har ledet et forskningsprosjekt om våre forpliktelser i pandemier og har undervist i KI-etikk ved Harvard University, University of Oxford og Universitetet i Oslo. Sterri har vært kommentator i Dagbladet og skrevet flere bøker.

Eirik Mofoss er daglig leder i Langsikt. Tidligere har Eirik vært fagdirektør i Norad og jobbet som finanspolitisk rådgiver på Stortinget, samt med IT og forretningsutvikling. Han er utdannet sivilingeniør i Industriell økonomi og teknologiledelse ved NTNU.

OM LANGSIKT

Langsikt er en uavhengig, ideell tankesmie for mer langsiktig politikk. Vi forener forskning og politikkutvikling for å bidra til at samfunnets ressurser brukes der de gjør mest nytte. Vårt fokus er på store globale utfordringer som kunstig intelligens, pandemier og ekstrem fattigdom. Vi utvikler ny politikk, bidrar i den offentlige samtalen og er en møteplass for alle som er interessert i langsiktig og kunnskapsbasert politikk. Vår finansiering kommer fra stiftelser og privatpersoner, uten at økonomiske bidrag gir noen innflytelse på hva vi skal mene. Les mer om oss på www.langsikt.no.

Har du innspill til notatet, ta gjerne kontakt på kontakt@langsikt.no